

ProDemos

Huis voor democratie en rechtsstaat

JAARREKENING 2015

Hofweg 1h
2511 AA Den Haag

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoeleinden:

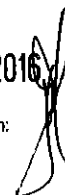
INHOUDSOPGAVE

1. **Inleiding**
2. **Samenstelling Raad van Toezicht**
3. **Resultaten**
4. **Financiering**
5. **Oprichting**
6. **Begroting 2016**
7. **Bestuursverslag**
  7. 1 Bestuursverslag
  7. 2 Begroting 2015
8. **Balans per 31 december 2015**
9. **Staat van Baten en Lasten over 2015**
10. **Kasstroomoverzicht**
11. **Toelichting Algemeen**
  11. Waarderingsgrondslagen
12. **Toelichting op de Balans per 31 december 2015**
  12. 1 Toelichting Activa
  12. 2 Toelichting Passiva
  12. 3 Niet uit de balans blijkende verplichtingen
13. **Toelichting Staat van Baten en Lasten over 2015**
  13. 1 Specificatie Baten
  13. 2 Specificatie Lasten
  13. 3 Toelichting begroting en resultaat 2015
14. **Bijlagen**
  14. 1 Bijlage Activiteitenprogramma 2015; BZK en Tweede Kamer
  14. 2 Bijlage Subsidie 2015 BZK
  14. 3 Bijlage 200 jaar Koninkrijk
  14. 4 Bijlage Specificatie Activiteitenprogramma 2015
  14. 5 Bijlage Overige subsidies en opdrachten
  14. 6 Bijlage WNT
15. **Overige gegevens**
  15. 1 Resultaat bestemming
  15. 2 Controleverklaring
16. **Bezoekersaantallen**

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoeleinden:

1. INLEIDING

Jaarrekening 2015

Statutaire gegevens

De stichting draagt de naam ProDemos - Huis voor democratie en rechtsstaat.
ProDemos is gevestigd te Den Haag.
ProDemos is opgericht op 30 september 2010 voor onbepaalde tijd.

Doelstelling

ProDemos is een landelijke, niet-partijgebonden organisatie.
ProDemos informeert burgers over de democratische rechtsstaat en stelt hen in staat om actief aan politieke besluitvorming deel te nemen.

Begroting 2015

Voor 2015 was een sluitende begroting opgesteld, rekening houdende met de veronderstelde uitvoering van voldoende opdrachten en de toegezegde subsidies.

Wettelijke vereisten inzake de jaarrekening

De jaarrekening is opgesteld in euro's, volgens in Nederland algemeen aanvaarde verslaggevingsregels overeenkomstig de Richtlijn 640 van de Raad voor de Jaarverslaggeving.

Governance Code Cultuur

ProDemos volgt de Governance Code Cultuur.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoeleinden:

2. SAMENSTELLING RAAD VAN TOEZICHT EN BESTUUR

De samenstelling van de Raad van Toezicht, per 31 december 2015, van ProDemos is als volgt:

Dhr. W.J. Deetman	voorzitter
Mevr. A.A. Baddoo-Asante	lid
Mevr. K.M. Buitenweg	lid
Dhr. H. Dekker	lid, tevens lid audit comité
Dhr. G.R. Zaal	lid, tevens lid audit comité

Het bestuur wordt gevormd door de heer K. Veling, geboren 30 juni 1948.

3. RESULTATEN VOOR RESERVERING

Zoals blijkt uit de staat van baten en lasten is 2015 afgesloten met een voordelig resultaat van € 225.538

4. FINANCIERING

De inkomsten van ProDemos bestaan uit subsidie van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), een bijdrage van de Eerste Kamer en Tweede Kamer, entreegelden, winkelopbrengst en uit inkomsten door de uitvoering van opdrachten voor derden, (semi)overheden, overheidsinstanties en particuliere organisaties.

5. OPRICHTING

De stichting is op 30 september 2010 opgericht, na fusie van de Stichting Instituut voor Publiek en Politiek en de Stichting Bezoekerscentrum Binnenhof.

6. BEGROTING 2016

De in deze jaarrekening opgenomen begroting voor 2016 is de door de Raad van Toezicht goedgekeurde begroting.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoeleinden:

7.1 BESTUURSVERSLAG

In 2015 heeft ProDemos zich met succes verder kunnen ontwikkelen. Het bereik van onze inspanningen om mensen te betrekken bij democratie en rechtsstaat is opnieuw substantieel gegroeid. Dat betekent dat ProDemos vanuit de samenleving (scholen, maatschappelijke organisaties van heel uiteenlopende aard, bedrijven en instellingen) steeds meer wordt gezien als een interessante toegang tot de democratie en de rechtsstaat. Minstens zo belangrijk is dat de instituties van de democratische rechtsstaat (parlement, ministeries, gemeenten, provincies, rechtbanken en vertegenwoordiging van Europa) ProDemos steeds gemakkelijker vinden als een bondgenoot om verbinding te leggen en te onderhouden met de samenleving. Wat dit laatste betreft hebben de aanbevelingen in het Visitatierapport 2014 en de steun van minister Plasterk stimulerend gewerkt.

Intussen was 2015 ook het jaar dat de al in 2013 aangekondigde en toen nog een jaar uitgestelde korting op de BZK-subsidie is doorgevoerd. Dat deze korting niet tot stagnatie heeft geleid, was te danken aan gelijktijdige vergroting van de inkomsten uit een subsidie van de Tweede Kamer. In de oorspronkelijke plannen voor het Huis voor democratie en rechtsstaat was al voorzien dat vanaf 2015 een daarvoor geormerkt budget zou worden toegevoegd. ProDemos heeft nu twee structurele subsidies, die op basis van een activiteitenprogramma annex begroting jaarlijks worden toegekend. Er is met de Tweede Kamer een convenant afgesloten waarin is vastgelegd hoe ProDemos bijdraagt aan de publieksgerichte en educatieve taken van de Kamer.

De omzet van ProDemos vanuit opdrachten is in 2015 opnieuw bevredigend geweest en heeft conform de begroting bijgedragen aan de inkomsten.

De jaarrekening 2015 laat een positief saldo zien van zo'n € 225.000. Hiervan wordt circa € 200.000 toegevoegd aan een bestemmingsreserve en € 25.000 aan de algemene reserve. Die twee reserves tezamen komen daardoor in de buurt van het gewenste niveau om toekomstige tegenvallers te kunnen opvangen.

In goed overleg met de Tweede Kamer is een deel van de subsidie in 2015 gebruikt voor investeringen in nieuwe faciliteiten en middelen voor activiteiten in Den Haag voor scholen en het algemeen publiek. Zo gaan scholieren met de zogenaamde Binnenhof-app de politiek-historische omgeving verkennen en beantwoorden vragen via een tablet. Ook de debatsimulatie in de nagebouwde Tweede Kamer heeft een digitale vorm gekregen waardoor de betrokkenheid van de deelnemers nog wordt versterkt.

Vooraf ook voor een algemeen publiek is door de dienst Educatie gewerkt aan een 'experience' die op de tweede verdieping wordt geïnstalleerd. Deze opstelling maakt het mogelijk om in een uur te beleven wat er in Nederland zou gebeuren bij de dreiging van een besmettelijke ziekte. Verschillende belangen en opvattingen (van de bezoekers) zorgen voor uiteenlopende manieren om de crisis te bestrijden, waarna zichtbaar wordt hoe men in een democratische rechtsstaat tot keuzes komt en belangen beschermt. De route eindigt met het uitzicht op het Binnenhof, waar de democratie zich in de loop van de eeuwen heeft ontwikkeld. Na de zomer van 2016 zal de vernieuwde tweede verdieping in gebruik genomen worden.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoeleinden:

Naast ProDemos Binnenhof voor Scholen (PBS) en het Bezoekerscentrum heeft in Den Haag ook de ProDemos Academie zich goed ontwikkeld, met een politiek café, lezingenseries, debatten en presentaties.

De activiteiten van 'ProDemos op Locatie' zijn geïntensiveerd door groei van de combinatie van gastlessen en bezoeken aan een rechtbank, en door het spel Democracy dat in een grotere oplage langs gemeenten gaat, waar het met basisscholen in de raadzaal wordt gespeeld.. Twee versies van Democracy hebben een vaste opstelling gekregen in Madurodam, waar het gespeeld wordt door bezoekende basisscholen. Daardoor is een deel van de capaciteit voor scholieren in ons gebouw aan de Hofweg vrijgekomen voor verdere groei.

De plannen voor de renovatie van het Binnenhofcomplex zijn in 2015 concreter geworden. Een definitief besluit hierover valt in 2016. ProDemos wordt door de Tweede Kamer, het Rijksvastgoedbedrijf en minister Blok van Wonen en Rijksdienst gezien als een belangrijke stakeholder, zowel met het oog op de doorgaande bezoekersprogramma's aan het parlement, alsook met het oog op behoud van een aantrekkelijke omgeving van het Binnenhof tijdens de renovatie. Hoewel de voorbereiding van de renovatie nog een jaar of vijf zal duren, is ProDemos volop bezig zich te bezinnen op de tijdelijke situatie. En wij zullen ook structureel betrokken blijven bij de renovatieplannen waar het gaat om de publiekstoegankelijkheid van de Staten-Generaal.

In 2015 heeft er een risico-inventarisatie plaatsgevonden. Van de gevonden risico's is er een matrix gemaakt waarbij de kans en de impact zijn bepaald waarna er een rangorde is ontstaan. In 2016 zal van de belangrijkste risico's in deze rangorde worden bepaald welke maatregelen zijn genomen en nog moeten genomen om de gevolgen van de risico's beheersbaar te houden. Deze risico-inventarisatie kan leiden tot ISO-certificering in de toekomst.

In september 2015 vierde ProDemos zijn eerste lustrum, in aanwezigheid van koning Willem-Alexander en veel relaties en betrokkenen. Tijdens de feestelijke bijeenkomst werd ook de ProDemos Prijs uitgereikt aan de Meester Burger 2015. In de voorafgaande maanden hadden zich uit het hele land initiatiefrijke burgers gemeld naar aanleiding van onze oproep; mensen die met creativiteit en doorzettingsvermogen iets gedaan weten te krijgen voor de publieke zaak. Vijftig Meester Burgers waren voor het jubileum uitgenodigd, vijf van hen op het podium, en de meest overtuigende, Hulya Cigdem uit Tilburg, kreeg de prijs uit handen van juryvoorzitter Ank Bijleveld.

Een goede lustrumviering geeft energie voor de volgende vijf jaar. Onze jubileumviering was in veel opzichten inspirerend, door het enthousiasme van het ProDemos-team en door de waardering die bleek uit de reacties van de aanwezigen en vele samenwerkingspartners uit het land. Tijdens het feest sprak ik de wens uit dat ProDemos ook steeds meer zal werken als een vliegwiel. Mensen betrekken bij de democratie en de rechtsstaat is niet de hobby van ProDemos, maar een urgent maatschappelijk belang, en daarmee een belangrijke taak van iedereen die bestuurlijke, ambtelijke of politieke verantwoordelijkheid draagt binnen ons democratisch bestel. De afgelopen vijf jaar geven goede redenen om te verwachten dat die vliegwiel functie verder versterkt zal worden.

Dr. Kars Veling,
directeur-bestuurder

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoeleinden:

7.2 BEGROTING 2016

	Begroting 2016 €	Begroting 2015 €	Uitkomst 2015 €
BATEN			
Structurele subsidies	6.121.440	6.114.000	5.376.475
Inkomsten uit gesubsidieerde activiteiten	603.250	607.750	716.629
Overige opdrachten en subsidies	800.000	800.000	2.791.999
Overige baten	35.000	30.000	64.890
	<u>7.559.690</u>	<u>7.551.750</u>	<u>8.949.993</u>
Totaal baten	<u><u>7.559.690</u></u>	<u><u>7.551.750</u></u>	<u><u>8.949.993</u></u>
LASTEN			
Variabele Lasten			
Externe kosten gesubsidieerde activiteiten	2.083.390	2.269.420	1.816.884
Externe kosten overige activiteiten	400.000	400.000	2.307.740
	<u>2.483.390</u>	<u>2.669.420</u>	<u>4.124.624</u>
Interne uitvoeringskosten activiteiten			
Personeelslasten	3.882.038	3.771.640	3.522.418
Overige personeelslasten	341.772	323.190	352.648
Huisvestingslasten	300.500	324.000	277.597
Kantoorkosten	145.500	148.000	159.644
Algemene kosten	134.990	131.500	133.541
Afschrijvingen	211.500	177.000	156.004
Overige lasten	42.000	17.000	23.248
	<u>5.058.300</u>	<u>4.892.330</u>	<u>4.625.100</u>
Totaal lasten	<u><u>7.541.690</u></u>	<u><u>7.561.750</u></u>	<u><u>8.749.724</u></u>
Financiële baten en lasten	<u><u>-18.000</u></u>	<u><u>10.000</u></u>	<u><u>25.269</u></u>
Resultaat	<u><u>0</u></u>	<u><u>0</u></u>	<u><u>225.538</u></u>

Verdeling interne uitvoeringskosten activiteiten naar inkomstenbron

Inkomstenbron	2016	2015	2015
Structurele subsidies	4.207.003	4.007.727	4.076.349
Inkomsten uit activiteiten structurele subsidies	434.297	444.603	0
Overige opdrachten, subsidies en baten	435.000	430.000	523.482
Financiële baten	-18.000	10.000	25.269
Totale interne uitvoeringskosten	<u><u>5.058.300</u></u>	<u><u>4.892.330</u></u>	<u><u>4.625.100</u></u>

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoeleinden:

8. BALANS PER 31 DECEMBER 2015

	31 december 2015	31 december 2014
ACTIVA	€	€
VASTE ACTIVA		
<u>Immateriële vaste activa</u>		
Immateriële vaste activa	103.691	146.400
Totale immateriële vaste activa	103.691	146.400
<u>Materiële vaste activa</u>		
Verbouwing	828.223	963.330
Inventarissen	117.721	144.115
Hardware	57.051	83.238
Software	1.270	3.319
Overige apparatuur	89.079	94.299
Totaal materiële vaste activa	1.093.344	1.288.301
Totaal vaste activa	1.197.035	1.434.701
VLOTTENDE ACTIVA		
<u>Voorraden</u>	113.622	132.095
<u>Vorderingen op korte termijn</u>		
Debiteuren	53.647	150.177
Overlopende activa	137.318	80.185
Totaal vorderingen op korte termijn	190.965	230.362
<u>Liquide middelen</u>	1.895.993	1.595.606
Totaal vlottende activa	2.086.958	1.825.968

3.397.615   3.392.764

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraal voor identificatiedoeleinden:

8. BALANS PER 31 DECEMBER 2015

	31 december 2015	31 december 2014
PASSIVA	€	€
VERMOGEN		
Algemene reserve	1.755.549	1.729.882
Bestemmingsfonds	273.023	73.152
	<u>2.028.572</u>	<u>1.803.034</u>
<u>Voorzieningen</u>	15.000	42.483
<u>Schulden op lange termijn</u>		
Incentive huur	415.842	475.248
<u>Schulden op korte termijn</u>		
Crediteuren	408.114	209.707
Belastingen, sociale verzekeringen en salarissen	259.715	299.207
Nog te betalen bedragen	25.951	33.690
Vooruit ontvangen bedragen	244.421	529.395
	<u>938.201</u>	<u>1.071.999</u>

<u>3.397.615</u>	<u>3.392.764</u>
------------------	------------------

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoeleinden:

9. STAAT VAN BATEN EN LASTEN OVER 2015

	Begroting 2015 €	Uitkomst 2015 €	Uitkomst 2014 €
BATEN			
Subsidie Activiteitenprogramma	6.114.000	5.376.475	5.006.233
Baten Activiteitenprogramma	607.750	716.629	823.865
Baten projecten	800.000	2.791.999	2.645.368
Overige baten	30.000	64.890	54.865
	<u>7.551.750</u>	<u>8.949.993</u>	<u>8.530.331</u>
Totaal baten	<u><u>7.551.750</u></u>	<u><u>8.949.993</u></u>	<u><u>8.530.331</u></u>
LASTEN			
Activiteiten en projecten			
Kosten Activiteitenprogramma	1.804.420	1.780.637	1.717.177
Aanpassingen Hofweg	465.000	36.247	0
Kosten overige projecten	400.000	2.307.740	2.058.829
	<u>2.669.420</u>	<u>4.124.624</u>	<u>3.776.006</u>
Uitvoeringskosten			
Personeelslasten	3.771.640	3.522.418	3.388.703
Overige personeelslasten	323.190	352.648	305.369
Huisvestingslasten	324.000	277.597	288.737
Kantoorkosten	148.000	159.644	160.201
Algemene kosten	131.500	133.541	116.489
Afschrijvingen	177.000	156.004	163.097
Overige lasten	17.000	23.248	26.881
	<u>4.892.330</u>	<u>4.625.100</u>	<u>4.449.477</u>
Totaal lasten	<u><u>7.561.750</u></u>	<u><u>8.749.724</u></u>	<u><u>8.225.483</u></u>
Financiële baten en lasten	<u>10.000</u>	<u>25.269</u>	<u>13.959</u>
Resultaat	<u><u>0</u></u>	<u><u>225.538</u></u>	<u><u>318.807</u></u>
Resultaatbestemming			
Mutatie bestemmingsfonds 200 jaar Koninkrijk	0	0	-578
Egalisatiereserve BZK	0	157.186	73.152
Egalisatiereserve Tweede Kamer	0	42.684	0
Mutatie algemene reserve	0	25.667	246.233
	<u>0</u>	<u>225.538</u>	<u>318.807</u>

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoelenden:

10. KASSTROOMOVERZICHT 2015

	<u>2015</u> €	<u>2014</u> €
<u>Kasstroom uit operationele activiteiten</u>		
<i>Bedrijfsresultaat vóór financiële baten en lasten</i>	200.269	304.848
<i>Aanpassingen voor:</i>		
Afschrijvingen en waardeverminderingen	338.144	342.247
Mutaties voorraden	18.473	-10.786
Mutaties vorderingen	39.397	226.357
Mutaties voorzieningen	-27.483	-63.139
Mutaties kortlopende schulden	-133.798	-307.246
Mutaties langlopende schulden	-59.406	-59.406
<i>Totaal</i>	<u>175.327</u>	<u>128.027</u>
Kasstroom uit bedrijfsoperaties	375.596	432.875
Ontvangen interest	25.269	13.959
Betaalde interest	<u>0</u>	<u>0</u>
<i>Kasstroom uit operationele activiteiten</i>	400.865	446.834
<u>Kasstroom uit investeringsactiviteiten</u>		
Investerings in immateriële vaste activa*	-23.576	-5.298
Investerings in materiële vaste activa*	<u>-76.902</u>	<u>-88.321</u>
<i>Kasstroom uit investeringsactiviteiten</i>	-100.478	-93.619
Mutatie geldmiddelen	<u>300.387</u>	<u>353.215</u>
Stand 1 januari 2015	1.595.606	1.242.391
Mutatie geldmiddelen	<u>300.387</u>	<u>353.215</u>
Stand 31 december 2015	<u>1.895.993</u>	<u>1.595.606</u>

* Indien sprake is van subsidie tbv investeringen wordt hier de netto investering verantwoord.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2015

paraaf voor identificatiedoelinden.

11. TOELICHTING ALGEMEEN

11.1 Algemeen

11.1 Waarderingsgrondslagen voor de balans

De waardering van activa en passiva geschiedt, voor zover niet anders vermeld, tegen nominale waarde.

11.1.1 Immateriële vaste activa

De door ProDemos aangewende immateriële vaste activa worden gewaardeerd op de ontwikkelkosten, verminderd met de daarover berekende afschrijvingen. De afschrijvingen worden bepaald op basis van de geschatte economische levensduur. De afschrijvingstermijn is 5 jaar.

11.1.2 Materiële vaste activa

De door ProDemos aangewende duurzame bedrijfsmiddelen worden gewaardeerd op aanschaffingswaarde, verminderd met de daarover berekende afschrijvingen. De afschrijvingen worden bepaald op basis van de geschatte economische levensduur. De afschrijvingstermijnen zijn:

Verbouwingen	10 jaar
Inventarissen	5 jaar
Hard- en software	5 jaar
Overige apparatuur	5 jaar

Er wordt afgeschreven vanaf het moment van ingebruikname.

11.1.3 Investeringsubsidie

Investeringsubsidies worden in mindering gebracht op de vaste activa.

11.2. Voorraden

De voorraden van de producten die door ProDemos zijn ontwikkeld worden gewaardeerd tegen 40% van de verkoopprijs. De incurante titels worden op nul gewaardeerd. De voorraden van de inkoop bij de Eerste en Tweede Kamer worden gewaardeerd op inkoopprijs. De artikelen van de Eerste en Tweede Kamer worden verkocht tegen inkoopprijs zonder winstopslag. De voorraad DVD's wordt gewaardeerd op 80% van de verkoopprijs, de boeken worden gewaardeerd op 65% van de verkoopprijs en de overigen producten worden op 50% van de verkoopprijs gewaardeerd. Dat is telkens de gemiddelde inkoopprijs van deze producten.

11.3. Vorderingen, liquide middelen en schulden

De vorderingen, liquide middelen en schulden worden opgenomen tegen nominale waarden, onder aftrek van noodzakelijk geachte voorzieningen voor oninbaarheid.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoeleinden:

11. VERVOLG TOELICHTING ALGEMEEN

11. Algemeen

11.4. Voorzieningen

Voorzieningen worden gevormd tegen concrete of specifieke risico's en verplichtingen die op de balansdatum bestaan en waarvan de omvang onzeker is doch redelijkerwijs in te schatten.

11.5. Grondslagen voor de opstelling van het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht wordt opgesteld volgende de indirecte methode.
De geldmiddelen in het kasstroomoverzicht bestaan uit liquide middelen.
Ontvangen interest wordt opgenomen onder de kasstroom uit operationele activiteiten.
Betaalde interest wordt opgenomen onder de kasstroom uit financieringsactiviteiten.
Transacties waarbij geen ruil van geldmiddelen plaatsvindt worden niet in het kasstroomoverzicht opgenomen.
Indien sprake is van subsidie tbv investeringen wordt in het kasstroomoverzicht de netto investering verantwoord.

11.6. Grondslagen voor de staat van baten en lasten

De bepaling van het resultaat geschiedt volgens een stelsel gebaseerd op historische basis.
Voorzover niet anders vermeld, worden de baten en lasten toegerekend aan de periode waarop deze betrekking hebben.

11.7. Grondslagen voor de bepaling van het resultaat

Algemeen

Het (saldo) resultaat wordt bepaald als het verschil tussen het totaal der baten en het totaal der lasten. De baten worden verantwoord in het jaar waarin zij zijn gerealiseerd; lasten reeds zodra zij voorzienbaar zijn.

Op grond van de Subsidieregeling voor het Huis voor democratie en rechtsstaat is door het Ministerie van BZK een subsidie verleend met briefkenmerk 2014-0000604209.
De Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft een bijdrage toegekend met briefkenmerk 2015-015.

Opdrachten

Onder Opdrachten wordt verstaan de aan opdrachtgevers in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor in het verslagjaar geleverde diensten.

Lasten

Lasten worden bepaald op historische basis en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoeleinden

11. VERVOLG TOELICHTING ALGEMEEN

11 Algemeen

11.8. Systematiek

De voornaamste inkomstenbronnen van ProDemos zijn subsidies van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de Tweede Kamer. Deze subsidies worden verstrekt op basis van een Activiteitenprogramma (AP). De subsidies worden gebruikt ter dekking van de directe kosten van het AP en ter dekking van de interne uitvoeringskosten.

Binnen de activiteiten op basis van het AP zijn er extra inkomsten zoals entreegelden, abonnementsgelden en subsidies van derden. Al deze inkomsten worden ook gebruikt ter dekking van de interne uitvoeringskosten.

Naast de subsidie voor het AP en de inkomsten op basis van het AP zijn er ook nog andere opdrachten en subsidies. Die inkomsten worden uitsluitend gebruikt ter dekking van de directe kosten en de interne uitvoeringskosten.

De interne uitvoeringskosten worden, onder aftrek van de directe kosten, naar rato verdeeld tussen de verschillende inkomstenbronnen. Ook het resultaat wordt met dezelfde verdeelsleutel bepaald.

11.9. 200 Jaar Koninkrijk

Voor de viering van het 200-jarig bestaan van het Koninkrijk der Nederlanden ontvangt ProDemos subsidie van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en het Ministerie van Algemene Zaken.

De organisatie van deze viering ligt in handen van een Nationaal Comité en wordt ondersteund door een projectbureau. De medewerkers van het projectbureau zijn vanuit de ministeries gedetacheerd bij ProDemos. ProDemos heeft geen invloed op de activiteiten die worden georganiseerd maar fungeert als administratiekantoor.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2018

paraaf voor identificatiedoeleinden:

12. TOELICHTING OP DE BALANS PER 31 DECEMBER 2015

12.1 ACTIVA

VASTE ACTIVA

Immateriële vaste activa

	Immat.vaste activa €
Stand per 1 januari	
Aanschafwaarde	359.300
Cumulatieve afschrijvingen	212.900
Boekwaarde	<u>146.400</u>
Mutaties in boekjaar	
Investeringsen	271.199
Subsidies op Investeringsen	-247.623
Desinvestering	0
Afschrijvingen desinvesteringen	0
Afschrijvingen	66.285
	<u>89.861</u>
Stand per 31 december	
Aanschafwaarde	630.499
Subsidies op Investeringsen	-247.623
Cumulatieve afschrijvingen	279.185
Boekwaarde	<u>103.691</u>

De investeringen in 2015 betreffen een nieuwe backend voor de StemWijzersoftware, en diverse apps die worden gebruikt in de scholierenprogramma's. Voor deze apps is subsidie ontvangen van de Tweede Kamer.

Materiële vaste activa

	Verbouwingen €	Inventarissen €	Hardware €	Software €	Ov. apparatuur €	Totaal €
Stand per 1 januari						
Aanschafwaarde	1.538.859	495.123	291.217	89.196	263.160	2.677.555
Subsidies op investeringen	-22.992	-94.544	-25.178	0	-22.286	-165.000
Aanschafwaarde na aftrek subsidie	1.515.867	400.579	266.039	89.196	240.874	2.512.555
Cumulatieve afschrijvingen	552.537	256.464	182.801	85.877	146.575	1.224.254
Boekwaarde	<u>963.330</u>	<u>144.115</u>	<u>83.238</u>	<u>3.319</u>	<u>94.299</u>	<u>1.288.301</u>
Mutaties in boekjaar						
Investeringsen	5.773	24.967	9.723	0	272.342	312.805
Desinvestering	0	0	0	0	0	0
Subsidies op investeringen	0	0	0	0	-235.903	-235.903
Afschrijvingen desinvesteringen	0	0	0	0	0	0
Afschrijvingen	140.880	51.361	35.910	2.049	41.659	271.859
	<u>146.653</u>	<u>76.328</u>	<u>45.633</u>	<u>2.049</u>	<u>78.098</u>	<u>348.761</u>
Stand per 31 december						
Aanschafwaarde	1.544.632	520.090	300.940	89.196	535.502	2.990.360
Subsidies op investeringen	-22.992	-94.544	-25.178	0	-258.189	-400.903
Aanschafwaarde na aftrek subsidie	1.521.640	425.546	275.762	89.196	277.313	2.589.457
Cumulatieve afschrijvingen	693.417	307.825	218.711	87.926	188.234	1.496.113
Boekwaarde	<u>828.223</u>	<u>117.721</u>	<u>57.051</u>	<u>1.270</u>	<u>89.079</u>	<u>1.093.344</u>

De investeringen voor ProDemos Binnenhof voor Scholen, het Bezoekerscentrum en het reserveringssysteem staan vermeld in bovenstaande rubrieken.

De afschrijvingen op deze investeringen worden verantwoord onder de kosten van het Activiteitenprogramma.

De subsidie op investeringen wordt betaald uit de bijdrage van de Tweede Kamer voor de ontwikkeling van de 2e verdieping.

De investeringen in 2015 bestonden uit schilderen trappenhuis, nieuw meubilair bezoekerscentrum, apps, wifi-installatie, ontwikkeling tentoonstelling, LED-TV's, koffiezetapparaat, luchtgordijn en jalouziën.

dubois + co

AMSTERDAM ACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoeleinden:

12. VERVOLG TOELICHTING OP DE BALANS PER 31 DECEMBER 2015

12.1. ACTIVA

VLOTTENDE ACTIVA

	31 december 2015	31 december 2014
	€	€
VORDERINGEN OP KORTE TERMIJN		
<u>Vorraden</u>	<u>113.622</u>	<u>132.095</u>
De voorziening incurante voorraden bedraagt over 2015 € 10.000 en is in mindering op de voorraden gebracht.		
<u>Debiteuren</u>		
Debiteuren	<u>53.647</u>	<u>150.177</u>
<u>Overlopende activa</u>		
Rente	24.697	13.795
Reiskosten	27.664	17.455
Omzetbelasting	53.185	0
Overige overlopende activa	<u>31.772</u>	<u>48.935</u>
	<u>137.318</u>	<u>80.185</u>

De overige overlopende activa bestaan voornamelijk uit nog te factureren projectopbrengsten, nog te ontvangen projectsubsidies en vooruitbetaalde reiskosten.

LIQUIDE MIDDELEN

De specificatie van de liquide middelen kan als volgt worden weergegeven:

ING	59.101	193.671
Triodos	450.493	777.252
ASN	1.375.539	613.133
Kas	1.488	2.387
Kruisposten	<u>9.372</u>	<u>9.163</u>
	<u>1.895.993</u>	<u>1.595.606</u>

Om risico's te spreiden zijn de liquide middelen bij meerdere banken ondergebracht.

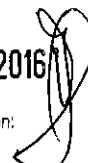
Van de liquide middelen staat een bedrag van € 1.703.893 op spaarrekeningen.

De liquide middelen staan vrij ter beschikking aan de stichting met uitzondering van een bedrag van € 191.038 dat als bankgarantie is afgegeven aan Sistra BV voor de huur van het pand Hofweg 1.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoeleinden:

12. VERVOLG TOELICHTING OP DE BALANS PER 31 DECEMBER 2015

12.2 PASSIVA

VERMOGEN	31 december	31 december
	2015	2014
	€	€
Algemene Reserve	1.755.549	1.729.882
Egalisatiereserves	273.023	73.152
	<u>2.028.572</u>	<u>1.803.034</u>

De mutaties in het vermogen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	31-12-2014	Toevoeging 2015	Onttrekking 2015	31-12-2015
Algemene reserve	1.729.882	25.667	0	1.755.549
Bestemmingsfonds BZK	73.152	157.186	0	230.338
Bestemmingsfonds Tweede Kamer	0	42.684	0	42.684
	<u>1.803.034</u>	<u>225.538</u>	<u>0</u>	<u>2.028.572</u>

Bestemmingsfonds

Een Bestemmingsfonds is dat deel van het eigen vermogen dat is afgezonderd omdat daaraan door derden een beperkte bestedingsmogelijkheid is gegeven.

De Egalisatiereserves zijn als Bestemmingsfonds opgenomen. Het maximum van de reserve is door het Ministerie van BZK vastgesteld op 10% van de jaarlijkse subsidie op het Activiteitenprogramma. De opbouw per jaar is maximaal 5% van de jaarlijkse subsidie.

Voor de subsidie van de Tweede Kamer is dezelfde systematiek gehanteerd.

Het resultaat op het Activiteitenprogramma 2015 BZK is € 157.186 positief.

Het resultaat op het Activiteitenprogramma 2015 Tweede Kamer is € 42.684 positief.

Het restant van het exploitatieresultaat is toegevoegd aan de Algemene Reserve.

ProDemos heeft een beleid ontwikkeld waarbij er wordt gestreefd naar een Algemene reserve die de helft van de jaarlijkse vaste lasten kan dekken. Voor 2015 is dat ongeveer € 2.100.000.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoeleinden:

12. VERVOLG TOELICHTING OP DE BALANS PER 31 DECEMBER 2015

12.2 PASSIVA

VOORZIENING	31 december	31 december
	2015	2014
	€	€
Voorziening personeel	0	15.000
Voorziening loopbaanbudget	15.000	0
Voorziening uitgestelde beloning	0	27.483
	<u>15.000</u>	<u>42.483</u>

De mutaties in de voorzieningen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	31-12-2014	Dotatie	Onttrekking	31-12-2015
	€	2015	2015	€
	€	€	€	€
Voorziening personeel	15.000	0	15.000	0
Voorziening loopbaanbudget	0	15.000	0	15.000
Voorziening uitgestelde beloning	27.483	0	27.483	0
	<u>42.483</u>	<u>15.000</u>	<u>42.483</u>	<u>15.000</u>

De onttrekking voorziening personeel betreft de salariskosten van een personeelslid dat gedeeltelijk was vrijgesteld van arbeid. Dit personeelslid is in 2015 met pensioen gegaan. De dotatie op deze voorziening betreft de nieuwe cao-regeling voor het loopbaanbudget. De voorziening uitgestelde beloning betrof de kosten voor jubileumuitkeringen bij 25-jarige en 40-jarige dienstverbanden conform de cao. In de cao is deze regeling afgeschaft en vervangen door een salariscomponent die jaarlijks wordt uitbetaald.

De voorziening is naar verwachting geheel langlopend, dat wil zeggen dat deze niet binnen een jaar wordt besteed.

LANG VREEMD VERMOGEN	31 december	31 december
	2015	2014
	€	€
Incentive	415.842	475.248
	<u>415.842</u>	<u>475.248</u>

Met ingang van 1 januari 2013 is er een 10-jarig huurcontract getekend voor de Hofweg 1 Van de eigenaar is een incentive ontvangen van € 594.060. Deze valt in 10 jaar vrij.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoeleinden

12. VERVOLG TOELICHTING OP DE BALANS PER 31 DECEMBER 2015

12.2 PASSIVA

	31 december 2015	31 december 2014
	€	€
SCHULDEN OP KORTE TERMIJN		
<u>Crediteuren</u>	<u>408.114</u>	<u>209.707</u>
<u>Belastingen, sociale verzekeringen en loonkosten</u>		
Omzetbelasting	0	55.921
Pensioenpremie boekjaar	53.951	33.452
Nog te betalen salarissen	35.000	30.320
Nog te betalen loonbelasting	8.498	0
Reservering vakantiedagen	53.659	73.680
Reservering vakantietoeslag	108.607	105.834
	<u>259.715</u>	<u>299.207</u>
<u>Nog te betalen bedragen</u>		
Servicekosten Hofweg	12.000	11.154
Accountant	10.000	10.000
Overige nog te betalen bedragen	3.951	12.536
	<u>25.951</u>	<u>33.690</u>
<u>Vooruit ontvangen bedragen</u>		
Ministerie van BZK/AZ; 200 jaar koninkrijk	0	212.145
Ministerie van BZK Politiek bewust en Actief 2015	0	119.440
Ministerie van BZK Politiek bewust en Actief 2016	118.730	0
Vooruit ontvangen projectinkomsten	32.865	92.843
Overige vooruitontvangen bedragen	55.326	67.467
Eerste Kamer 2015	0	37.500
Eerste Kamer 2016	37.500	0
	<u>244.421</u>	<u>529.395</u>

De nog te betalen loonbelasting betreft de loonbelasting in verband met de werkkostenregeling.

De vooruitontvangen bedragen zijn voornamelijk entreegelden voor de Docentendag Maatschappijleer en het Bezoekerscentrum.

12.3 NIET UIT DE BALANS BLIJKENDE ACTIVA EN VERPLICHTINGEN

De stichting is huurverplichtingen aangegaan.

Per 1 januari 2013 is er een huurcontract voor 10 jaar afgesloten voor de Hofweg 1, Den Haag. De huur per jaar bedraagt € 637.910.

Er is een bankgarantie afgegeven voor de huur van € 191.038 vanaf januari 2013.

Dit bedrag is geblokkeerd op een bankrekening.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoeleinden:

13.1. Toelichting staat van baten en lasten 1

	Begroting 2015 €	Uitkomst 2015 €	Uitkomst 2014 €
BATEN			
Subsidie Activiteitenprogramma			
Ministerie van BZK	4.180.000	4.188.000	5.006.233
Bijdrage Tweede Kamer	<u>1.934.000</u>	<u>1.188.475</u>	<u>0</u>
Totaal Activiteitenprogramma	6.114.000	5.376.475	5.006.233
Baten Activiteitenprogramma	607.750	716.629	823.865
Baten projecten			
200 jaar Koninkrijk	0	2.125.835	1.695.964
Overige projecten	<u>800.000</u>	<u>666.164</u>	<u>949.404</u>
Totaal projecten	800.000	2.791.999	2.645.368
Overige baten			
Baten zaalverhuur en catering derden	15.000	34.906	28.918
Baten winkel en webshop	10.000	59.126	62.089
Overige opbrengsten	5.000	14.685	9.602
Doorbelasting naar projecten	<u>0</u>	<u>-43.827</u>	<u>-45.744</u>
Totaal overige baten	30.000	64.890	54.865
Totaal	<u>7.551.750</u>	<u>8.949.993</u>	<u>8.530.331</u>

Van de Tweede Kamer is ook een bedrag ontvangen voor investeringen in app's en ontwikkeling 2e verdieping voor een bedrag van € 483.525.

Subsidie Tweede Kamer investeringen	483.525
Subsidie Tweede Kamer activiteitenprogramma	<u>1.188.475</u>
Totale subsidie Tweede Kamer	1.672.000

Een specificatie van de subsidie voor het Activiteitenprogramma staat in de bijlage.

Een specificatie van de subsidie voor het project viering 200 jaar Koninkrijk staat in de bijlage.

Een specificatie van de baten overige projecten staat in de bijlage.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoeleinden:

13.2. Toelichting staat van baten en lasten 2

LASTEN	Begroting	Uitkomst	Uitkomst
	2015	2015	2014
	€	€	€
Activiteiten en projecten			
Kosten Activiteitenprogramma	1.804.420	1.780.637	1.717.177
Aanpassingen Hofweg	465.000	36.247	0
Kosten 200 jaar Koninkrijk	0	2.122.060	1.691.937
Kosten overige projecten	400.000	185.680	366.892
	<u>2.669.420</u>	<u>4.124.624</u>	<u>3.776.006</u>

De kosten Activiteitenprogramma zijn de directe kosten die gemaakt worden ter realisatie van het Activiteitenprogramma. De kosten projecten zijn de directe kosten die gemaakt worden ten behoeve van de overige subsidies en opdrachten.

De aanpassingen voor de Hofweg zijn vrijwel geheel geactiveerd. In de begroting zijn deze meegenomen in de exploitatie.

Een specificatie van de kosten viering 200 jaar Koninkrijk staat in de bijlage.

Een specificatie van kosten van de overige projecten staat in de bijlage.

Onder kosten Activiteitenprogramma zijn de volgende kosten verantwoord:

Catering	38.399
Distributeur	38.319
Drukwerk	77.535
Inhuur derden	6.761
Reis- en verblijfkosten	3.888
Vormgeving	79.774
Zaalhuur en doorbelasting huisvestingskosten	597.313
Afschrijvingskosten	182.140
Beveiling Ridderzaal	92.578
ICT derden	130.390
Porto en koeriersdiensten	17.084
Overige projectkosten	516.456
	<u>1.780.637</u>

De overige projectkosten bestaan uit vele diverse kosten.

De post baten projecten moet gesaldeerd worden met de projectkosten om deze te kunnen vergelijken met de begroting 2015.

	Begroting	Uitkomst	Uitkomst
	2015	2015	2014
	€	€	€
Baten projecten	800.000	2.791.999	2.645.368
Kosten projecten	400.000	2.307.740	2.058.829
Saldo (= taakstelling)	<u>400.000</u>	<u>484.259</u>	<u>586.539</u>

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoeleinden:

13.2. Toelichting staat van baten en lasten 3

	Begroting 2015	Uitkomst 2015	Uitkomst 2014
	€	€	€
LASTEN			
Uitvoeringskosten			
Personeelslasten			
Bruto salarissen	2.559.507	2.383.082	2.315.206
Doorbelasting aan projectbureau 200 jaar Koninkrijk	-15.000	0	-5.844
Vakantietoelage	204.761	189.811	175.214
Eindejaarsuitkering	229.434	209.602	197.650
Sociale lasten	425.619	395.566	377.621
Pensioenlasten	277.319	239.244	236.393
Mutatie vakantiedagen	0	-20.021	-8.786
Inhuur derden	90.000	144.033	140.102
Vrijval voorziening	0	0	-38.029
Ontvangen ziekengelden/WAO/WW	0	-18.899	-824
	<u>3.771.640</u>	<u>3.522.418</u>	<u>3.388.703</u>
Overige personeelslasten			
Deskundigheidsbevordering	51.190	42.228	45.326
Loopbaanbudget	0	15.000	0
Reiskosten	185.000	194.386	182.456
Overige personeelskosten	87.000	101.034	77.587
	<u>323.190</u>	<u>352.648</u>	<u>305.369</u>
Totaal personeelslasten	<u><u>4.094.830</u></u>	<u><u>3.875.066</u></u>	<u><u>3.694.072</u></u>

De overige personeelskosten bestaan met name uit: verzuimbegeleiding, kantinekosten, salarisadministratie en attenties personeel.

Het aantal Fte's in dienst per 31-12-2015 bedraagt 50,55 (2014: 48,18), exclusief oproepkrachten.

ProDemos is aangesloten bij het bedrijfstakpensioenfonds Zorg en Welzijn. Uit dien hoofde worden de toegezegde pensioenregelingen (ouderdomspensioen en flex-regelingen) als toegezegde bijdrageregeling in de jaarrekening verwerkt. ProDemos heeft in het geval van tekort bij Zorg en Welzijn geen verplichting tot het voldoen van aanvullende bijdragen, anders dan hogere toekomstige premies.

De post inhuur derden betreft voornamelijk medewerkers die niet op de loonlijst staan maar als zzp'ers voor ProDemos werken.

De post reiskosten is gestegen door de groei van ProDemos op locatie.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoeleinden.

13.2. Toelichting staat van baten en lasten 4

	Begroting 2015	Uitkomst 2015	Uitkomst 2014
	€	€	€
LASTEN			
Huisvestingslasten			
Huren	610.000	578.504	572.918
Servicekosten Hofweg	170.000	160.708	139.558
Belastingen/heffingen	8.000	9.291	6.311
Water- en energiekosten	31.000	22.684	26.882
Schoonmaakkosten	120.000	83.030	115.271
Overige huisvestingskosten	15.000	20.693	39.227
Doorbelaste huisvestingskosten aan projecten	-630.000	-597.313	-611.430
	<u>324.000</u>	<u>277.597</u>	<u>288.737</u>
Kantoorkosten			
Kantoorkosten	80.000	59.394	73.520
Onderhoud apparatuur	41.000	78.715	56.979
Internet dataverkeer	25.000	20.080	22.522
Internet overige kosten	2.000	1.455	1.648
Extern serverbeheer	0	0	5.532
	<u>148.000</u>	<u>159.644</u>	<u>160.201</u>
Algemene kosten			
Accountantskosten	25.000	24.810	20.735
Advieskosten	25.000	67.118	40.774
Bibliotheekkosten	5.000	1.221	2.552
Contributies	7.000	6.927	6.697
Kosten Raad van Toezicht/Raad van Advies	10.000	7.316	9.649
Directiekosten	1.500	498	463
Assuranties	10.000	9.790	9.560
Representatiekosten	2.000	4.666	4.688
Abonnementen en vakliteratuur	500	220	248
Publiciteitskosten	30.000	0	7.397
Overige organisatiekosten	15.500	10.975	13.726
	<u>131.500</u>	<u>133.541</u>	<u>116.489</u>

De huur van Hofweg 1 bedraagt vanaf 1-1-2015 € 637.910 per jaar. De uitkomst van de post huren is lager door de vrijval van de incentive.

Onder de huisvestingskosten worden alle huisvestingskosten van Hofweg 1h verantwoord. Omdat de begane grond en de 3e en 4e verdieping volledig worden gebruikt door het Bezoekerscentrum respectievelijk ProDemos Binnenhof voor Scholen worden de huisvestingskosten doorbelast aan die projecten activiteitenprogramma.

De schoonmaakkosten zijn aanbesteed, dit heeft een besparing opgeleverd.

De onderhoudskosten zijn verantwoord onder de post overige huisvestingskosten.

De kantoorkosten zijn hoger dan begroot doordat onder de post onderhoud apparatuur ook de aanpassing aan de StemWijzerssoftware is verantwoord en een migratie van de externe servers.

De advieskosten zijn hoger door een btw-advies met betrekking tot een opdracht/subsidie, advies over aanpassing statuten, bouwadvies voor een lift, aanbesteding schoonmaak, werkplekcheck en een advies over mogelijke ISO-certificering.

De publiciteitskosten zijn volledig verantwoord onder de projectkosten.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2015

paraaf voor identificatiedoeleinden:

13.2. Toelichting staat van baten en lasten 5

	Begroting 2015 €	Uitkomst 2015 €	Uitkomst 2014 €
Afschrijvingen			
Afschrijving verbouwingen	145.000	140.880	139.342
Afschrijving meubilair	60.000	51.361	55.675
Afschrijving hardware	45.000	35.910	34.575
Afschrijving software	2.000	2.049	2.867
Afschrijving overige apparatuur	35.000	41.659	35.859
Afschrijving immateriële vaste activa	65.000	66.285	73.928
Doorbelasting Activiteitenprogramma	-175.000	-182.140	-179.149
	<u>177.000</u>	<u>156.004</u>	<u>163.097</u>
Overige lasten			
Overige lasten	2.000	6.995	12.189
Kosten betalingsverkeer	15.000	14.274	13.152
Betalingsverschillen	0	0	4
Toevoeging voorziening	0	0	0
Afschrijving oninbare debiteuren	0	1.979	1.536
	<u>17.000</u>	<u>23.248</u>	<u>26.881</u>
Financiële baten en lasten			
Ontvangen rente	10.000	25.269	13.959
Betaalde rente	0	0	0
Financiële baten en lasten	<u>10.000</u>	<u>25.269</u>	<u>13.959</u>

De afschrijvingskosten van ProDemos Binnenhof voor Scholen, het Bezoekerscentrum en het reserveringssysteem worden verantwoord onder de projectkosten van het Activiteitenprogramma.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoeleinden:

13.3. TOELICHTING BEGROTING EN RESULTAAT 2015

Begroting 2015

Voor 2015 is een sluitende begroting opgesteld, rekening houdende met de inkomsten uit opdrachten en met toegezegde exploitatiesubsidie.

De van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) ontvangen subsidiebedrag 2015, inclusief indexering, bedraagt:

Subsidie exploitatiekosten activiteiten 2015 € 4.188.000

De van de Tweede Kamer ontvangen subsidie bedraagt

Subsidie exploitatiekosten activiteiten 2015 € 1.188.475

Totale bijdrage exploitatiekosten 2015 € 5.376.475

Resultaat 2015

Het positieve resultaat 2015, ten opzichte van de begroting, bedraagt: € 225.538

Het positieve verschil tussen de begroting en het resultaat 2015 kan als volgt worden weergegeven:

	€	
Voordelig		
Saldo directe baten Activiteitenprogramma	108.879	
Saldo directe kosten Activiteitenprogramma	452.536	
Saldo opdrachten en projecten	84.259	
Overige baten	34.890	
Personeelslasten	249.222	
Huisvesting	46.403	
Afschrijvingen	20.996	
Financiële baten en lasten	15.269	
	<u> </u>	€ 1.012.454
Nadelig		
Subsidie Activiteitenprogramma	-737.525	
Overige personeelslasten	-29.458	
Kantoorkosten	-11.644	
Algemene kosten	-2.041	
Overige lasten	-6.248	
	<u> </u>	€ <u>-786.916</u>
Voordelig saldo		€ <u>225.538</u>

De personeelslasten zijn lager dan begroot doordat de voorgenomen overname van Tweede Kamer personeel is uitgesteld.

De subsidie voor het Activiteitenprogramma is door die uitgestelde overname lager en doordat een deel van de subsidie is besteed aan investeringen. Door die investeringen zijn ook de directe kosten Activiteitenprogramma lager.

dubois + co

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoelinden:

14.1 Bijlage: Activiteitenprogramma 2015; projecten en producten BZK en Tweede Kamer

	BEGROTING		DECLARATIE	
	Kosten €	Uren	Kosten €	Uren
A. ProDemos voor bezoekers	429.000	10.835	348.199	10.519
B. ProDemos Binnenhof voor scholen	689.820	30.543	662.868	26.438
C. ProDemos op school	206.100	3.335	77.235	2.910
D. ProDemos in gemeenten en provincies	121.000	7.790	137.600	8.056
E. ProDemos op de rechtbank	12.000	2.369	10.366	3.030
F. ProDemos online	25.000	650	23.788	1.008
G. ProDemos academie	119.500	5.320	301.587	7.269
H. Innovatie, kwaliteit en promotie	202.000	3.463	255.241	7.489
Investeringsen	465.000	0	483.525	0
Totaal	2.269.420	64.305	2.300.409	66.719

In 2015 zijn er 66.719 uren besteed aan projecten binnen het Activiteitenprogramma.
Dat zijn 2.414 uren meer dan begroot.

De externe activiteitskosten inclusief investeringen bedroegen 2.300.409
Dat is € 30.989 meer dan begroot.

De toegerekende interne activiteitskosten bedragen 4.076.349

Totale kosten Activiteitenprogramma 6.376.758

De interne en externe activiteitskosten worden gedekt door bijdrages van BZK en de Tweede Kamer en inkomsten op de activiteiten.

Subsidie Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Conform de brief dd. 28 november 2014, Kenmerk 2014-0000604209 4.180.000
Conform de brief d.d. 27 juli 2015, kenmerk 2015-0000399463 indexatie 8.000

Bijdrage Tweede Kamer der Staten-Generaal

Conform de brief d.d. 12 februari 2015, nummer 2015-015 1.672.000

Inkomsten op de activiteiten 716.629

Totale inkomsten Activiteitenprogramma 6.576.629

Het resultaat op het Activiteitenprogramma wordt toegevoegd aan de balans van de Tweede Kamer.

de Boer & Co.
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoelengan:

14.2 Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK)

De aanvraag tot vaststelling van de instellingssubsidie over 2015 wordt als volgt ingediend:

	€	€
	Begroot	Declaratie
Subsidie	4.180.000	4.188.000
Externe activiteitskosten	<u>1.122.100</u>	<u>1.223.893</u>
	3.057.900	2.964.107
Interne uitvoeringskosten	-3.057.900	-3.205.805
Toegerekende inkomsten	<u>0</u>	<u>398.885</u>
Saldo	0	157.186

Op grond van de "Subsidieregeling voor het Huis voor democratie en rechtsstaat" is door het Ministerie van BZK een subsidie verleend met kenmerk 2014-0000604209.

Subsidietoekenning:	€ 4.180.000
LPO 2015	<u>8.000</u>
	<u><u>4.188.000</u></u>

LPO is de indexing voor de loon- en prijsontwikkeling.

De externe activiteitskosten zijn toegerekend in verhouding met de subsidie Tweede Kamer

De interne uitvoeringskosten zijn toegerekend in verhouding tot de omzet minus de externe activiteitskosten.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoelinden:

14.3 Viering 200 jaar Koninkrijk

Vanwege de viering van 200 jaar Koninkrijk der Nederlanden werden van 2013-2015 diverse activiteiten georganiseerd. De activiteiten worden georganiseerd door het Nationaal Comité, ondersteund door een projectbureau. ProDemos verzorgt de administratie van het projectbureau.

De inkomsten voor de viering bestaan uit diverse subsidies en bijdragen. Het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en het Ministerie van Algemene Zaken geven vanaf 2010 tot en met 2015 jaarlijks een subsidie aan ProDemos voor de viering. Uit deze subsidie worden zowel het projectbureau als de activiteiten gefinancierd.

Vanuit het bedrijfsleven zijn er giften gekomen voor het slotfeest in Amsterdam.

De balansposities en kosten van deze bijdragen zijn als volgt:

Viering 200 jaar Koninkrijk, overzicht subsidies

	Vaste subsidie AZ/BZK	Giften bedrijven	Bijdragen ministeries/ gemeentes	Overige bijdragen	Fondsen	Totaal
Uren ProDemos	3.775					3.775
Personele kosten	182.102					182.102
Kantoorkosten	43.325					43.325
Activiteitskosten	632.943	826.190	232.500	25.000	180.000	1.896.633
	862.145	826.190	232.500	25.000	180.000	2.125.835
Subsidie- en projectbaten	862.145	826.190	232.500	25.000	180.000	2.125.835
Beginbalans	-212.145					-212.145
Ontvangsten	-650.000	-826.190	-232.500	-25.000	-180.000	-1.913.690
Eindbalans	0	0	0	0	0	0

De personele kosten betreffen de kosten van gedetacheerd personeel.

De bijdragen van ministeries en gemeentes zijn als volgt te specificeren:

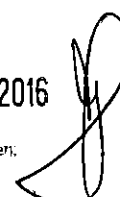
Extra subsidie Ministerie van BZK	56.250
Extra subsidie Ministerie van AZ	76.250
Bijdrage Gemeente Amsterdam eindfeest	100.000
Totaal	232.500

De directe projectkosten van Viering 200 jaar Koninkrijk zoals ze zijn verantwoord in de exploitatierekening zijn hierboven vermeerderd met de uren tegen uurtarief waarvoor ProDemosmedewerkers hebben gewerkt. voor dit project. Dit gaat om een bedrag van € 3.775.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoeleinden:

14.4. Directe baten en projectkosten Activiteitenprogramma 2015

Onder baten en kosten projecten zijn de volgende subsidies en inkomsten verantwoord:
Per onderdeel van het a p

	Baten 2015	Directe Projectkosten 2015
	€	
Bezoekerscentrum tickets	440.021	319.353
Bezoekerscentrum: subsidie Eerste Kamer	37.500	0
Docentendag Maatschappijleer	57.899	37.976
ProDemos publicaties	43.827	41.229
Vakblad Maatschappij en Politiek	31.662	41.843
ProDemos Binnenhof voor Scholen	21.575	592.779
Grondwetdag	20.500	16.628
Jongerengemeenteraad	16.250	659
Nacht van de Dictatuur	2.471	23.233
Nacht van de dictatuur: subsidie Fonds 1818	10.000	0
Regiobijeenkomsten	7.238	24.877
Haagse evenementen	7.160	39.996
Kindergemeenteraad	6.850	496
Kinderrijk	6.175	15.100
Democracy	3.450	50.865
Cursus basiskennis democratische rechtsstaat	1.550	18.744
ProDemos op straat en bij evenementen	838	34.645
Interactieve tentoonstelling 2e verdieping	0	8.830
Reserveringssysteem	0	123.804
Nieuwe simulatie parlement	0	16.047
Applicaties voor het Binnenhof	0	11.370
Viering eerste lustrum	0	80.443
Communicatiekosten	0	80.742
Herinrichten ontvangstruimten	0	53.530
Politiek Cafe en Nieuwspoortdebatten	0	36.017
Ontwikkeling programma ProDemos Binnenhof voor Scholen	0	22.831
Onderwijskrant Pprovinciale Statenverkiezingen	0	15.667
Lezingen en debatten	0	11.864
Gastlessen MBO	0	9.417
Overige projectkosten	1.663	87.899
	<u>716.629</u>	<u>1.816.884</u>

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoeleinden:

14.5. Overige subsidies en opdrachten

Onder baten en kosten projecten zijn de volgende subsidies en inkomsten verantwoord:

	Baten 2015	Directe Projectkosten 2015
	€	
Subsidies:		
Viering 200 Jaar Koninkrijk: diverse subsidies en bijdragen	2.125.835	2.122.060
BZK: Politiek bewust en politiek actief	119.440	38.864
EU: EDIC	25.000	5.720
Theaters van de democratie	2.000	2.000
Overige inkomsten:		
Madurodam: Kindergemeenteraad	101.176	9.919
StemWijzer Provinciale Statenverkiezingen	91.034	52.125
Begrotingswijzers	38.031	717
Overige StemWijzers	45.930	10.844
Cursussen "De ervaring leert"	28.140	14.115
Tweede Kamer: maatschappelijke stages	28.040	2.889
Gerechtshof Amsterdam	20.311	12.999
Workshops ministerie van SZW	5.794	1.365
Staten-Generaal: Toekomstwijzer	22.615	17.274
Prov. Zuid-Holland: educatieve programma's	13.780	640
Stadswandelingen	6.471	1.730
Kamerdebat in de klas	6.220	0
Digiles 200 jaar Koninkrijk	3.000	0
Leiden: conferentie burgerinitiatieven	7.600	500
Limburg: burgerparticipatie	13.515	3.050
Onderwijskranten	18.210	3.846
Mr. Gonsalvesprijs	14.702	3.867
StickerStemWijzers	15.212	958
Den Haag: EDIC	25.000	0
Overige opdrachten	14.943	2.258
	<u>2.791.999</u>	<u>2.307.740</u>

De post baten projecten moet gesaldeerd worden met de projectkosten om deze te kunnen vergelijken met de begroting 2014.

	Begroting 2015	Uitkomst 2015	Uitkomst 2014
	€	€	€
Baten projecten	800.000	2.791.999	2.645.368
Kosten projecten	400.000	2.307.740	2.058.829
Saldo (= taakstelling)	<u>400.000</u>	<u>484.259</u>	<u>586.539</u>

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoeleinden:

14.6 Wet Normering bezoldiging Topinkomens in (semi) publieke sector (WNT)

De bezoldiging van de functionarissen die onder de WNT vallen is als volgt:

Naam	Beloningen op termijn		Functie	Duur dienstverband	Omvang dienstverband	Uitkering beëindiging	Totale beloning 2014
	Beloning SV-premies	Beloningen op termijn					
<u>Raad van Toezicht</u>							
Dhr. W.J. Deetman	€ 0	€ nvt	voorzitter	1 januari - 31 december	nvt	€ 0	0
Dhr. H. Dekker	0	nvt	lid	1 januari - 31 december	nvt	0	0
Mevr. A.A. Baddoo-Asante	1.024	nvt	lid	1 januari - 31 december	nvt	0	768
Dhr. R. Zaai	1.280	nvt	lid	1 januari - 31 december	nvt	0	1.280
Mevr. K. Buitenweg	1.024	nvt	lid	1 januari - 31 december	nvt	0	1.525
Dhr. J. van Zanen	0	nvt	lid	1 januari - 16 juni	nvt	0	1.280
<u>Directie</u>							
Dhr. K. Veling	86.266	3.612	0	directeur-bestuurder	78%	0	96.500
Dhr. E.M. Habben Jansen	90.441	9.072	9.752	adjunct-directeur	100%	0	107.626

Onder de WNT vallen de volgende topfunctionarissen:

- De leden van de hoogste uitvoerende organen: directeur-bestuurder
- De leden van de hoogste toezichthoudende organen: Raad van Toezicht
- De hoogste ondergeschikte adjunct-directeur
- Degenen belast met de dagelijkse leiding directieteam

De vergoedingen aan de leden van de Raad van Toezicht zijn exclusief omzetbelasting.

De maximale beloning voor de voorzitter van het toezichthoudende orgaan is € 26.700
 De maximale beloning voor de overige leden van het toezichthoudende orgaan is € 17.800
 De maximale beloning voor de topbestuurders is € 178.000

dubois+co
 REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoelinden:

15.1 Overige gegevens

Gebeurtenissen na balansdatum

Er zijn geen gebeurtenissen na balansdatum die van invloed zijn.

Resultaatsbestemming

Het positieve resultaat ad € 225.538 is als volgt toe te rekenen:

Kostensoort	Inkomstenbron				Totaal
	Subsidie BZK	subsidie 2e Kamer	inkomsten AP	overige inkomsten	
	4.188.000	1.188.475	716.629	2.856.889	8.949.993
Aanpassingen Hofweg	0	36.247	0	0	36.247
externe activiteitskosten AP	1.223.893	347.318	209.426	0	1.780.637
overige externe activiteitskosten	0	0	0	2.307.740	2.307.740
Saldo	2.964.107	804.910	507.203	549.149	4.825.369
Verdeling saldo inkomsten AP	398.885	108.318	-507.203	0	0
Saldo voor verdeling					
Interne activiteitskosten	3.362.992	913.228	0	549.149	4.825.369
Interne activiteitskosten	3.205.805	870.544	0	523.482	4.599.831
Resultaat	157.186	42.684	0	25.667	225.538

Ten goede van de egaliseringsreserve BZK	157.186
Ten goede van de egaliseringsreserve Tweede Kamer	42.684
Ten goede van de algemene reserve	25.667
	<u>225.538</u>

Het activiteitenprogramma wordt volledig gefinancierd door subsidies van het Ministerie van BZK en de Tweede Kamer. De inkomsten die voortvloeien vanuit het activiteitenprogramma worden naar evenredigheid verdeeld over deze inkomstenbronnen.

Vooruitlopend op de vaststelling van de jaarrekening 2015 door de Raad van Toezicht van de stichting is dit voorstel in de jaarrekening verwerkt.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 22 MAART 2016

paraaf voor identificatiedoeleinden:

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: het bestuur van Stichting Huis voor democratie en rechtsstaat te 's-Gravenhage.

Wij hebben de jaarrekening 2015 van Stichting Huis voor democratie en rechtsstaat te 's-Gravenhage gecontroleerd. Deze jaarrekening bestaat uit de balans per 31 december 2015 en de staat van baten en lasten over 2015 met de toelichting, waarin zijn opgenomen een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

Verantwoordelijkheid van het bestuur

Het bestuur van de stichting is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het vermogen en het resultaat getrouw dient weer te geven, alsmede voor het opstellen van het bestuursverslag, beide in overeenstemming met de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 640 "Organisaties zonder winststreven", en de bepalingen van en krachtens de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen (semi)publieke sector (WNT). Het bestuur is tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse controlestandaarden en het controleprotocol WNT. Dit vereist dat wij voldoen aan de voor ons geldende ethische voorschriften en dat wij onze controle zodanig plannen en uitvoeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van het inschatten van de risico's dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten.

Bij het maken van deze risico-inschattingen neemt de accountant de interne beheersing in aanmerking die relevant is voor het opmaken van de jaarrekening en voor het getrouwe beeld daarvan, gericht op het opzetten van controle-werkzaamheden die passend zijn in de omstandigheden. Deze risico-inschattingen hebben echter niet tot doel een oordeel tot uitdrukking te brengen over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting.

Oranje Nassaulaan 1
1075 AH Amsterdam
Postbus 53028
1007 RA Amsterdam

Telefoon 020 571 23 45
E-mail info@dubois.nl
www.dubois.nl
KvK nummer 34374865

dubois + co

REGISTERACCOUNTANTS

Een controle omvat tevens het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van de door het bestuur van de stichting gemaakte schattingen, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is om een onderbouwing voor ons oordeel te bieden.

Oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Huis voor democratie en rechtsstaat per 31 december 2015 en van het resultaat over 2015 in overeenstemming met de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 640 "Organisaties zonder winststreven", en de bepalingen van en krachtens de WNT.

Amsterdam, 22 maart 2016

Dubois & Co. Registeraccountants

Origineel getekend door:
J.J.M. Huijbregts RA

16. Bezoekersaantallen

	<u>Uitkomst 2015</u>	<u>Uitkomst 2014</u>
Directe contacten		
Scholierenprogramma's	84.395	72.535
Bezoekerscentrum	47.947	44.904
Overige bezoekers Den Haag	36.259	33.489
Overige bezoekers op locatie	<u>46.512</u>	<u>55.552</u>
Totaal directe contacten	<u>215.113</u>	<u>206.480</u>

Bij directe contacten is er rechtstreeks contact met onze bezoekers.

Een toelichting op de telling van deze contacten staat op de volgende bladzijde.

Naast de directe contacten heeft ProDemos ook nog indirecte contacten en online contacten.

	<u>Uitkomst 2015</u>	<u>Uitkomst 2014</u>
Indirecte contacten	361.710	198.492
Online contacten	2.407.165	2.529.061

Het aantal indirecte contacten is gebaseerd op de verkopen van onze publicaties maal het geschatte aantal gebruikers van de publicatie. De publicaties betreffen vooral boeken en scholierenkranten.

De online contacten betreffen het aantal bezoekers aan onze websites.

Toelichting op de bezoekersaantallen

Leerlingen

De basisgegevens voor de telling van de aantallen leerlingen zijn afkomstig uit het online reserveringssysteem, waarin docenten het aantal leerlingen per groep opgeven. Die opgave vindt in eerste instantie plaats bij aanmelding, enkele maanden tot een jaar voorafgaand aan het bezoek. Zes/acht weken voor het bezoek krijgt de docent een bericht over het naderend bezoek met het verzoek een leerlingenlijst in het systeem in te voeren en daarmee ook opgave te doen van het werkelijke aantal leerlingen. Als dit aantal meer dan 10% afwijkt krijgt de afdeling planning een signaal, met het oog op het mogelijk herindelen van groepen. De afdeling planning neemt dan zo nodig contact op met de docent. Het doorgeven van de aantallen in deze twee stappen leidt in de praktijk toch nog tot significante afwijkingen tussen het opgegeven en het werkelijke aantal leerlingen, onder andere veroorzaakt door onzorgvuldige opgave van aantallen door docenten en ziekte of andere vormen van verzuim van leerlingen.

Daarom vinden op twee manieren steekproefsgewijze controletellingen plaats:

- Gedurende twee weken (tien werkdagen) per jaar worden door begeleiders alle leerlingen in hun groep geteld, op een moment dat ze zich met de groep in één van de zalen in het ProDemos-gebouw bevinden. Dit is een overzichtelijke situatie waarin tellen eenvoudig is. Bij een gemiddeld aantal van 18 bezoekende schoolklassen per dag worden zo ongeveer 180 klassen ofwel ongeveer 4.500 leerlingen ter controle geteld.
- Doorlopend worden systematisch groepen leerlingen die de Ridderzaal bezoeken (ongeveer 30% van de groepen doet dat, ruim 100 klassen per maand) door de daar aanwezige beveiliging geteld. Dat gebeurt als de beveiliging bij de deur van de kelder naar boven staat, waar alle leerlingen één voor één passeren. Uit deze controletellingen wordt een willekeurige maand van het jaar geselecteerd en vergeleken met de opgegeven aantallen voor die groepen.

Voor 2015 bedroeg de afwijking van beide controletellingen gemiddeld -8% van de opgegeven aantallen. De aantallen bezoekende leerlingen zijn in de opgave in de jaarrekening daarom 8% lager dan de aantallen in het reserveringssysteem (ongeveer 85.000 in plaats van 91.000).

Betalende bezoekers

De basisgegevens voor de telling van betalende bezoekers zijn financiële gegevens: de aantallen verkochte toegangsbewijzen. Wanneer mensen moeten betalen worden aantallen doorgaans veel zorgvuldiger opgegeven en is er bovendien een (financiële) stimulans om wijzigingen in aantallen tijdig door te geven.

Daarnaast zijn er incidenteel bezoekers die zonder betaling deelnemen aan rondleidingen; denk aan bezoekers vanuit bevriende organisaties, journalisten, ambtenaren of leveranciers die ter oriëntatie meegaan met een rondleiding, enz.

Gedurende het gehele jaar worden systematisch groepen die de Ridderzaal bezoeken (ongeveer 95% van de betalende bezoekers doet dat) door de daar aanwezige beveiliging geteld. Dat gebeurt als de beveiliging bij de deur van de kelder naar boven staat, waar alle bezoekers één voor één passeren. Uit deze controletellingen wordt een willekeurige maand van het jaar geselecteerd en vergeleken met de opgegeven aantallen voor die groepen. In 2015 leverde dit geen verschillen op.

Expositie

Losse bezoekers van de expositie in de kelder van de Ridderzaal doen dat zonder toegangsbewijs en worden geteld door de beveiliging in de Ridderzaal, die een turflijst bijhoudt van mensen die de kelder op eigen gelegenheid bezoeken.

Op locatie

Net als in Den Haag zijn bij educatieve evenementen op locatie de basisgegevens afkomstig uit het reserveringssysteem. De gastdocenten en begeleiders op locatie passen direct na afloop van het evenement online het feitelijke aantal deelnemende leerlingen aan. Telling vindt doorgaans plaats in een klaslokaal waar een gastles plaatsvindt.

Debatten/evenementen

Bij overige evenementen moet onderscheid gemaakt worden in drie categorieën:

- Bijeenkomsten waarvoor betaald moet worden, zoals de Docentendag of de Nacht van de Dictatuur. Net als bij betaalde rondleidingen geeft de kaartverkoop dan een vrij nauwkeurig beeld van het aantal bezoekers, omdat bij de toegang controle plaatsvindt waardoor aantallen gecorrigeerd kunnen worden, bijvoorbeeld met het aantal niet uitgereikte badges.
- Bijeenkomsten waarvoor men zich aan moet melden en registratie bij de deur plaatsvindt; daarvoor geldt hetzelfde als de eerste categorie.
- Bijeenkomsten die vrij toegankelijk zijn. Daar wordt door medewerkers ongeveer halverwege de bijeenkomst in de zaal geteld hoeveel mensen er aanwezig zijn. De betrouwbaarheid hangt mede af van de ruimte. In onze Parlementszaal met 66 vaste stoelen is het makkelijker tellen dan in een 'vreemde' zaal ergens in Nederland.